

Pop Ilija.

Ivan Zorec.

Prišli smo v prav pust, gorat kraj siromašne Hercegovine blizu morja. Kamorkoli se je človek ozrl, povsod je bilo samo kamenje, gola krš. Ali če sem splezal na strmo višino nad vasjo, sem zagledal v skoraj dosegljivi bližini, takorekoč kar pod nogami neizmerno veličast silnega morja. Najlepše je bilo ob solnčnem zatonu, — lepota, ki je ne bom pozabil nikoli.

Tjačor sem planil, če sem le utegnil. Ko sem se vračal, je navadno že mrak počepal v stisnjene doline. Borne vasice so se skrivale v kotna zatija ali pa so se obešale kakor lastavičja gnezda ob strma in obronkasta pobočja razjedenih gorá. V dolinici na desno, malo nad vasjo, pa je sijala s svojim belim pročeljem majhna, skromna cerkvica.

Že prihodnjo nedeljo sem prekobil hrib in sem padel med vernike pred cerkvijo. Zdelo se mi je, da so se me ustrašili. Na vseh obrazih je visela senca sovraštva in nejevolje, v nemirnih očeh so se skrivali, slabo skrivali togotni bliski, ki so me srdito prebadali, ko sem počasi hodil po malem pokopališču okoli cerkve.

Ali lahko tako imenujem to skromno, golo in siromašno zgradbico brez vsakršnega sloga in okusa? ... Naše tihe cerkvene podružnice so prave katedrale! Znotraj je bilo še žalostnejše: gole stene, preprost oltar, ne klopi, ne orgelj, ne lepih slik. —

Zunaj se je bilo zbralo že dosti ljudi in še so prihajali. Moški so si segali v roke in se pozdravljali: Kako ti je, brat? Kaj je s tvojim zdravjem? ... Hvala; živi se. Kako je s teboj? — Ženske so se poljubljale na usta in na lica, gostobesedno se pozdravljale in krotko smehljale ter glasno čudile druga drugi in dobri sreči, da se spet vidijo, čeprav so se morda pozdravljale prav pred kratkim.

V veliki gruči kmetov je stal pop, komaj tridesleten mož, in je polglasno govoril z njimi. Posamezni izmed mož so se ozirali po meni in me srepo merili. Pozneje sem zvedel, da so me imeli za onega častnika, ki je bil dobil nalogo, da polovi vojaške ubežnike, skrivajoče se najbrž v onih gorah. Drugače pa nisem občutil kakih žaljivosti ali kaj podobnega.

Medtem je napočil čas. Pop se je nekaj časa oziral po cerkovniku, nazadnje pa je kar sam stopil in potegnil za vrv. V odprtem, ozkem in ploščnatem, kakor kak hišni dimnik velikem zvoniku je šibko in hripavo jeknilo neznatno zvončè, edino in tako osamelo, da ga še vojna ni mogla sneti ... Kolikšno je bilo, da se ne zlažem kar na tešče? Mislim, da tisti moj od dežja in pretepanja ves pobešeni in razveženi klobuk iz velblodje dlake, ki sem ga imel, ko sem še bosopetil za kravami, ni bil takole kaj dosti manjši od tega ponižnega piskrca.

Verniki so se vsuli v cerkev. Za njimi sem jo pomaknil tudi jaz. Na desni so stali moški, na levi ženske in so se klanjali in hiteli prekriževati. Izza oltarja se je slišal polglasen prepir. Pop je kregal cerkovnika.

Med službo božjo, ki jo Srbi nakratko imenujejo tudi služba, liturgija, jutrenje ali večernje, sem se čudil njihovi veliki naravni pobožnosti in res prav vzornemu vedenju. Zijal, pomižikovanj ali celo dremavcev tu ni bilo, — najmanj pa tištega priskutnega hinavstva, ki se tolikrat vidi po naših cerkvah.

Po maši se je pop obrnil in je propovedoval o pravičnosti božji; njegove besede so vse merile na vojne razmere. Iz blesteče in gladke propovedi sta veli velika tolažba in trdna vera v boljše čase. Njegova lepa, preprosta in prepričevalna blagovest se je prijemala celo mene. Kajti v hudih časih človek žeja po tolažbi in miru. Posebno všeč pa mi je bil nagovor propovedi: Bratje!

Ko je pop prišel iz cerkve, sem stal tako, da bi moral iti mimo mene; pa se je nekako obotavljal. Zato sem stopil sam predenj.

Kmetje so sklenili velik krog okoli naju.

»Apostola mu njegovega: — saj je naš človek!« so šepetali, ko so slišali, da govorim njihovo blagoglasno materinščino.

»Pa si dejal, da je — Švaba!« je šepetal drugi in se veselil njegove zmote.

»Jaz —? Nikoli! Ti sam si —!«

In njihovi trdi obrazi so se naenkrat ublažili, vsa prejšnja sovražnost je zginila, iz sevajočih oči je strmelo veselo začudenje.

Pop Ilija je bil silno vljuden in me je kljub ugovorom hotel spremiti vsaj do vrha.

Počasi sva torej lezla navkreber in se pogovarjala.

»Dà, komaj dobrih par sto duš imam; ali ozemlje cerkvene občine je precej obširno.«

»Duš res ni veliko.«

»O, prej jih je bilo več. Zdaj so mlajši moški vsi v vojni; otroci, ženske in starci pa mrjo, strašno mrjo.«

»Kako: — mrjo?«

»Od lakote in razširjenih kužnih bolezni.«

»To je strašno, to je strašno!«

»Dà, strašno posebno zato, ker se nam zdi, da nihče ne misli na nas!«

Glas mu je drhtel, in redka, zanikrna bradica se mu je za spoznanje tresla.

Za nama je prisopihala še mlada ženska.

»Kam pa drviš, Joka?« se je nasmehnil pop.

»Zdrav bodi in živ, pope! — Ali so otroci in popadija¹ zdravi?« je hitela in poljubljala njegovo roko.

¹ Popádija = popova žena. — Pis.

»Hvala. Vsi so zdravi, Joka moja!«

»Torej popadija še ni porodila?«

»Ne; še ne.«

»Bog ti daj zdrave otroke! — Moj otrok, glej, je hudo bolan. Kaj naj storim, dobri moj pope?«

»Upaj, da bo dobro! Popoldne pridem pogledat.«

»Pridi, gospodar moj, prosim te!« je zardela in mu poljubila roko.

»Pridem. No, pojdi z Bogom!« —

»Torej ste tudi zdravnik, kakor vidim?« sem se čudil, ko sva spet kobilala po razrvani strmi kozji stezi proti visokemu vrhu.

»Dà, po naključju,« se je smejal. »Nekoč sem izpral in dobro obvezal rano nekemu možu, ki se je nevarno urezal; in zdaj vsi mislijo, da sem se učil tudi zdravilstva. Škoda, da se nisem. Tu bi moral biti pop tudi zdravnik.«

»Posebno sedaj, ko je zdravnikov malo in so daleč.«

Nad nama sta krožila dva velikanska jastreba. Vozila sta se kakor dve visoki vojaški letali in se rjavo lesketala v bogatem solncu.

»Pope...! Slišiš... pope...!« je klicala Joka, ki je bila že na drugi rebri.

Pop je nastavljal roki ob usta in je zavpil:

»Tukaj...!«

»Pop Lazo te obišče jutri. Tako mi je naročil. Pozabila sem prej.«

»Dobro, Joka...« je odtrobil.

Na vrhu sva postala in sva se molče zagledala. Najine oči so se kopale v nedogledni ravni sinjini. Nad njo so se tresli in lomili gosti solnčni žarki. Ob čeri so bili in se penili valovi v visoki plimi. — Vstric mene je stal pop. Z levico se je opiral ob močno palico, z desnico si je senčil ščemeče oči, ki so begale po strahotni neskončnosti veličastnega morja. Bradica se mu je spet bolešno tresla, trpka resnost mu je ostro ošilila drugače pravilne, mehke obrazne poteze. Kakor bi hotel ubežati hudi, težki misli ali zatajiti in premagati veliko, hrepenečo željo in strast, se je naglo obrnil. In v tistem hipu je zasevala z njegovega lica mirna blaženost, je dihnila in se domače nasmehnila široka ljubezen.

»O ti moja sirotna zemlja, ti veliko morje bridkosti in uboštva...!«

Obe roki je stegnil predse, kakor bi blagoslavljal, in je široko gledal po sivih pečinah in stisnjenih dolinah, in njegove ovlažene oči niso mogle dohledati konca sivemu kamenitemu morju in strašni revščini, ki se je topo skrivala v puste globeli. Nad žalostno pokrajino je dušeče pritisnuta tiha sopara, trepetajoča v tanki, komaj vidni sivomodri meglici nad daljnimi grebeni nazobčenih gorá. Njegov obraz se je užigal in je gorel v živi in čisti rdečici. V dopetno svečeniško haljo se mu je lovil komaj občuten vetrič, ki naju je prihitel pozdravit bogve odkod. —

Čez par dni me je pop obiskal. Videlo se mu je, da ni vaju takih dolžnosti in prisiljenih obiskov, a držal se je moško in slovesno, kakor človek, ki opravlja nujno in neizogibno delo. Govoril je mirno in premišljeno, počasi in jedrnato.

V zadregi sem iskal, kako bi domače razpletel pogovor.

»Gopod župnik, zadnjič Vam nisem mogel povedati, kako všeč mi je bila Vaša propoved. V teh časih so take besede pravi blagoslov.«

Na obrazu so mu igrali živci, kakor bi ga obsevali luč in senca. S svojimi živimi očmi me je prebadal in obtipaval, da mi je bilo že skoraj neprijetno.«

»Ali ste jo prav razumeli?« je dejal naposled prav počasi. V naglasu in izgovoru sta bila še dvom in nezaupanje.

»Tako, kakor ste jo sami mislili. Med vojno takih besedi in na takem kraju še nisem slišal.«

»O, prosim...« se je vljudno branil.

»Odkrito Vam povem, da sem Vaših misli in še mnogo več... O, tudi za nas se mora predramiti pravica, da napoči velika zora našega velikega dne!«

»Boga mi živega —, torej Vi verujete...?«

»Trdno kakor v svojo smrt, samo ne vem, kako dolgo bo še trajala naša preskušnja.«

Mirno in skoraj nepremično me je gledal. Po vsem obrazu se mu je razlivala neka posebna svetloba. Naenkrat pa je skočil na noge in je skoraj zavpil, — ali njegov hripavi glas se mu je zalomil v razklenjeni radosti:

»Tako dolgo bo še trajala naša grozna preskušnja, dokler ne zaslužimo, po čemer že hrepimo vsa dolga stoletja...! In takrat bo sodni dan, naš prvi sodni dan! Zakaj s trpljenjem in v ljubezni podedovana zemlja naše širne Golgate se bo radostno zganila v dočakanem odrešenju... Kakor vojaki ob budnici bodo zadržele kosti in prah naših mučeniških očetov. Njih sveti duhovi bodo nema in mogočna priča, ko bomo pravično in strašno sodili tolikero krivico in krutost...! O —!«

»Amen!« sem tiho pritrdil in veroval.

Krepko sva si segla v roko in sva obmolnila med pobožno duševno prebavo svojih svetlih misli.

Ko se je navasoval, sem ga spremil topot jaz do vrha gologlavega brda. Spotoma sva govorila in se seznanjala.

»A tudi to me veseli, da je vsaj Vam prizanšla strašna usoda, ki je zadela toliko Vaših so-bratov! Kaj bi ljudstvo brez svojega tolažnika in prijatelja?« sem mu čestital, ko sem slišal in tudi drugače vedel, kako je vlada grozovito preganjala, zapirala, trpinčila in ubijala srbsko duhovščino in srbsko ljudstvo.

»Pravzaprav se tudi meni samemu zdi čudno, da sem še tu. Kajti večkrat je bila moja zla usoda že prav blizu. Kadar mislim na to, mi je najhujše, da so bili moji bližnji bratje, ki so me črnili švabskim krvnikom!«

»Ali je to mogoče —? Taki so torej tudi Srbi?« sem se zares čudil.

»Srbi —? O Bog: Srbi —? Srb ne pozna izdajstva! Srbska zgodovina, vse naše narodne pesmi jasno pričajo, kako Srb sovraži in zaničuje izdajavca! — Po moji prostosti, če ne tudi po mojem življenju, so stregli drugi bratje... O Bog, da imamo take brate!«

»Odpustite jim, saj se niso zavedali svojih gr-dih dejanj, ker so bili hlapci tuji volji, tuje misli.«

»Odpuščaj —, tako stoji zapisano. Ali jaz jim tega ne odpustim nikdar! Nikdar!«

»Če pa so vendarle bratje, zaslepljeni bratje?«

»Dà, odpustil bi morda, če bi videl njihov res-nični kes in kako plemenito dejanje za naš skupni blagor.«

»Potem je dobro. Zakaj spoznanje pride in vse drugo. V to verujem že od takrat, ko so ob začetku vojne besneli sin proti očetu, brat proti bratu, oče proti svojim otrokom, otroci proti svoji žalostni materi... O, takrat je bilo človeku hudo, in ga je bilo sram namesto njih za vsa njihova blazna početja! — In ravno takrat je začela zlato rumeneti obsanjana zarja onega našega dne, ko se bodo bratje za vse veke zбогali in pomirili v na-ročju svoje potolažene matere!«

»Bog Vam ohrani in obvari Vašo veliko in lepo vero!«

»Brez nje bi morali obupati na svoji strašni Kalvariji!«

»In brez svojih prijateljev... Veliki svet ima srce za nas. To vemo kljub vladnim zaprekam. Pa tudi doma se še najde poštenjak celo med onimi, ki se jih bojimo!«

»?«

»Dà, med orožniki, če verjamete ali ne! Orož-niku, ki je bil Vaš rojak, moram namreč biti hva-ležen, da nisem že bogvekej.«

»Torej je bil pošten mož?«

»In dober in pameten. Ovadbe, ki so posebno izprva kar deževale proti meni, je utajil in redno preprečil vsako preganjanje. — Bog mu daj srečo in zdravje, kjerkoli je zdaj!«

»Kaj ni več tu?«

»Premestili so ga. Žalibog.«

A jaz sem vedel, da v onih časih orožnik ali kak drug javni uslužbenec, ki je bil pošten in zna-čajan, ni imel miru in obstanka.

»Taki mož nam bo še treba, zelo treba tudi takrat, ko se uresničijo naše želje. Zakaj nikoli nista bila red in mir potrebnejša, kakor bosta ta-krat.«

Tako sva bila spet pri svoji topli misli, jedru vsem lepim sanjam onih, ki so verovali in upali. —

»Da ne pozabim: Ali ste bili pri Jokinem otroku?« sem poprijel, pŕeden sva se poslovila.

»Bil. Dečko si je bil pokvaril želodec, ker je jedel nezrele smokve. Torej nič hudega.«

»Ali ima več otrok? Kje je njen mož?«

»Ne; pomrli so ji vsi. Mož ji je padel ob Soči.«

»Torej; vojna vdova. Koliko je že teh rev in koliko jih še bo!«

»Tudi po Kosovem je bila skoraj vsaka srbska žena vojna vdova... In vendar, — in vendar...!«

»To je majhna tolažba. Sploh je pa med takrat in zdaj velika razlika. Človeške žrtve imajo danes večjo ceno. Na Kosovem so junaki dali svoje življenje za lastno domovino, za domačo zemljo; naše ljudstvo pa je danes nedolžna žrtev tujih gospodarjev in spletkarjev.«

»Dà, dà: to je tisto, kar najbolj skeleče boli!« je škrtnil naenkrat razjarjeni pop.

Ves čas, kar sem bil tam, sva se pogosto ob-iskovala. Ob teh sestankih je pop Ilija govoril naj-rajši o politiki, in sicer samo o srbski politiki. Kmalu sem videl, da bi o čem drugem niti ne znal govoriti, ker je bil mož res čisto majhnega obzora s površnim in zelo pomanjkljivim znanjem... Pa vendar mi je bil za takrat všeč tak, kakršen je pač bil. Rad sem ga imel zaradi njegovega velikega srbskega rodoljubja in ker je bil — Srb. Ali njemu je bilo srbstvo samo navdušen pojem, bobneča po-litična rečenica, plitva in slepa. Srbstvu, ki ga etično ali npravstveno in globlje ni občutil, ni želel večje politične moči zaradi gospodarskega na-predka in širše prosvete; njegov svetli vzor je bila srbska obrambna in napadalna vojaška moč, do-kler ni popolnoma maščevano Kosovo polje... In vendar mu je bilo strankarstvo pravo bistvo po-litike, — vse drugo, čeprav je tudi srbsko, lahko vzame vrag... Politika za osebnosti in njihov kor-isti se mu je zdela popolnoma prava politika...

Ali tako je z narodom, ki ga je izdalo njegovo razumništvo. Sam tava in išče, pada in umira ka-kor osirotel roj nemirnih čebel. Skoraj še hujše je narodu, ki ima, kolikor je ima, leno in naduto, ne-demokratsko izobraženstvo.

Obojno gorje že nad petsto let nosi srbsko ljudstvo v Bosni in Hercegovini, kar sta ti pokra-jini padli v turško sužnost. Kajti srbski plemiči, ki so do takrat trdo vladali v teh krajih, so takoj zatajili »krst častni«, da so si rešili in ohranili »slobodu zlatnu!«

Tako je narod brez naravnih svojih vodij za-ostal in posirovel v večnih bojih. In njegovi ple-miči so ga kot poturčenci strašno drli in trpinčili. Neki Črnogorec mi je pravil, da so bili begi in age srbskega imena najhujši krvoloki, najstrašnejše zverine. Kot posebno divje in nasilne mi je ime-noval bege Martinoviće iz podgoriške okolice. Narod je od tedaj strašno trpel; toda telesno bolj kakor duševno. Nazadnje se je topo in leno vdal v bridko usodo in se je le po posameznikih tiho in krvavo boril s svojimi istokrvnimi zatiralci.

Ob njegovi strani sta bila samo pop, ki mu je bil, čeprav sam neuk in neveden, v poskušanih uporih dostikrat tudi vojskovodja, — in pa berač, ki je kot narodni pevec in goslar v navdušene, ju-naške pesmi zbiral hrepenenje po maščevanju in prostosti.

In čim krutejši so bili poturčenci in Turki, tem srditejše je bilo uporništvo ali hajduštvo... Takrat je tudi nastal značilni narodni pregovor o poturici, ki je hujši kakor sam Turek.

Kako podobna je naša usoda usodi in zgodo-vini naših balkanskih bratov! —

Iliji se je zelo čudno zdelo, da poznam te stvari bolje kakor on sam in da mu navajam celo nekatere zgodovinske letnice.

»Ali turška sila je bila tako velika, da se je nismo mogli ubraniti,« je ugovarjal.

»To je le deloma res in šele v poznejši dobi. Na Kosovem, trdijo nekateri zgodovinarji, se je zmağa že nagibala na srbsko stran. Ali v zadnjem hipu, tikoma pred odločilno bitko, so se začeli srbski knezi trgati med seboj vpricho svojega carja

Lazarja, ker pač niso hoteli poznati ne države in ne naroda, ampak so povsod iskali le same sebe.«

»Dà, o tem govori tudi narodna pesem.«

»Samo približno. Zgodovinska resnica se ne ujema zmerom s tem ustnim izročilom, ki je pa vendarle živa priča o takratni neslogi in nedemokraciji sebičnih in domišljavih, brezvestnih plemičev.«

»Srbska samozavest pa le ni umrla do današnjih dni. Le pogledajte naša mesta tu in ob morju: vse, kar je pristno slovansko, je srbsko!«

»To je včasih res, pa le včasih. Ob obmorskih mestih, ki na vse pretege italijančijo, rajši ne govorim dosti. Omenim Vam samo srbsko cerkveno občino v Trstu, ki ne kaže tržaškim Slovencem prav nič slovanskega.«

»Boga mi, tega nisem vedel...«

Jaz pa sem počasi spoznal, da moj ljubi pop še o marsičem ni dosti vedel. Prav dobro je poznal samo svojo krevljasto politiko.

In vendar je bil za svoje razmere dober in zelo priljubljen pop. Vsi so ga radi imeli in so se zatekali k njemu po svēt in tolažbo.

Kadar so ga kam klicali, da bi jim »Bôga molil« za zdravje in srečo doma in v vojni, sem ga rad spremljal, da sem kaj videl in slišal. Ko je opravil svoje molitve in neštevilna prekrizevanja in blagoslovljenja, so se šalili z njim in ga poredno dražili tako ali tako. Kakega božjega poslanstva niso iskali v njem. Pop jim je cerkven uradnik, ki ima pravico in mora opravljati razne obrede. Popovski ugled mu gre samo, dokler opravlja molitve, potem je kakor vsak drug človek. Pa tudi sam si ne domišlja in ne prilašča nobenih pravic in posebnih odlik. —

* * *

Ko sem nekoč šel k popu, sva se ravno vrh hriba srečala z Joka.

»Kam pa, Joka?«

»Bog ti daj zdravje — kje pa je pop?«

»Ne vem, Jokica moja...« sem se ji nesmehtil, ker sem se bil spomnil, v kako zadrego sem bil spravil popa, ko sva govorila o Joki, in sem ga nehote menda nekaj ostreje pogledal.

Kajpada sem zdaj pozorneje posvetil na mlado vdovo.

»Kaj me gledaš?« je dregnila v moje misli in se je ženskozvito smehljala.

Če ne bi bila nesrečna vdova in mati, bi ji bil že znal odgovoriti, saj je bila prav brhka in čedna ženska.

»In kam greš ti?« je hitro vprašala, kakor ne bi pričakovala ali marala odgovora na prejšnje vprašanje.

»K popu. Pa ga ne bo doma, ko ga že ti iščeš.«

»Seyeda je doma, če ni pri tebi.«

Oba sva se spustila navzdol proti popovemu domu.

Pred vasjo so po ozkih njivah pobirale bele srajce in bela krila slabotno snopje in ga znašale na stožčasto kôpo, ki je rumeno rastla sredi belih srajc in belih kril in je bila kmalu skoraj večja kakor sam zvonik plahe cerkvice.

Bele pečine so drhte v vročem solncu. Na vsaki je po turško sedela stara balada in je kakor zagrizen muezin vreščeče in otožno pela o odrezanih glavah ali o nakoljenih bivših srečnejših gospodarjih te žalostne, opustošene zemlje. V soteskah se je skrival odmev zahrbtnih strellov, okoli razvalin starih stražnih stolpov, ki so mrko gledali na neznatna polja in siromašne vasi, so skrivnostno prhutali strahovi trpinčenih ujetnikov, — a nad vso otožno pokrajino se je leno nosil spomin bedno umrlega in pozabljenega junaštva in obupa...

Vštric mene je stala Joka, molčeča in mirna kakor neznana prihodnost. Misel je potegnila oči s široke in globoke slike in jih je ustavila na mladi ženi.

»Oprosti,« je hitro dejala in ostro gledala v daljno sotesko, »jaz pojdem v to stran!«

Ko sem se gredoč ozrl za njo, je tonila ravno njena rdeča čepica v strmem in razrvanem jarku, ki je globoko požiral vijugasto neznatno stezo.

Popa ni bilo doma.

Popadija se je veselo iznenadila, vrgla je pletenje iz rok in me je presrčno pozdravila.

»Prosim, sedite, ... morate. Saj Ilija ne more biti več daleč,« je drobila in se navidezno zgrazala nad malim Vukom, ki je nezvesto spustil njeno krilo in se zmagoslavno polastil moje sablje.

Popova družica, komaj dvajsetletna, krepka in jako lepa žena, je sedla nasproti mene in me je ljubeznivo silila z malo južino, ki jo je bila hitro pripravila. Njeno kratkočasno in silno preprosto govorjenje je bilo kakor mila godba sredi tihe hoste. Ženskih čenč nisem nikoli posebno maral, a to žensko, čeprav ni bila nikaka izobrazena in gosposka dama, sem rad poslušal. Reva je znala komaj dobro pisati in brati. Njen oče je bil pop. Ilijo je spoznala, ko je bil še mlad bogoslovec. Tikoma pred njegovim posvečenjem sta se vzela in prišla, ko je dobil bogoslove, takoj sem. — Ali si ne želi v lepše, večje kraje? Ne. Čemu? Tu sta in dobro je tako. — Kaj pa otroci in njihova odgoja? Kakor Bog da! Tudi njen oče si ni nikoli belil las zaradi tega. Zakaj bi si jih Ilija, njen dobri Ilija? Med govorjenjem so se ji na zdravem, resnično lepem licu prižigale vse čiste, svetle zarje strmih gorá in širnih morij in so svetlo in zlato napolnile nizko sobo... Za njenim hrptom je na steni visela stara slika častitljivega svetega Save. Svetnik je gledal naravnost na skromno popadijo; njegova siva, težko valujoča brada se je za spoznanje zganičila ob vsakem stavku lepe žene. Ozadje slike je bilo zlato in rdeče ter urejeno kakor lep mozaik ali stara bizantinska svetinja...

Pop Ilija se je res kmalu vrnil in se me je zelo razveselil, iznenaden pa ni bil.

Ob slovesu je mali Vuk bridko jokal za svetlo sabljo, popadija pa se je smehljala in me lepo vabila, da bi se oglasil spet kaj kmalu. Pop me je spremil.

»Nekaj ovac, ki so moja bira za to leto, moram še zastriči.«

»A kje so ovce?«

»Na onile planini. Isto pot imava.«

»Stopiva torej.«
 »Saj bi bil že preje zastrigel, pa sem zvedel, da si ti pri meni.«
 »Kdo ti je povedal?«
 »Ona, ki si jo pred dobro uro menda prav veščaško ogledoval.«
 »Torej Joka —?«
 »Joka, da.«
 »Ali čudno naglo te je znala najti.«
 »Ni težko, ko vsak pozna moja pota.«
 Navihano se je smejal in se vlekel za redke kocinice svoje revne bradice.
 »Torej Joka bi ti bila všeč?« mi je mežikal.
 »Joka in ti se motita. V njeno nesrečno življenje res ne bi mogel segati.«
 Postrani me je pogledal in je umolknil.
 Ko sva prišla do križpotja, se je tiho zasmejal in je stegnil roko proti visoki planoti, opisani z belo črto široke državne ceste.
 »Glej, lepa Marica kuha črno kavo. Saj vidiš onile dim?«
 »Vidim. — Dobro kavo napravi,« sem dejal in se delal, kakor ne bi čutil njegove bodice.
 »Veš, prejle sva se srečala, ko je šla od botre, in me je vprašala, kdo si.«
 »Torej vidiš, da mi ni do Joke?« sem se smejal.
 »Rekel sem ji, da si naš človek in moj prijatelj.«
 »Hvala za priporočilo.«
 — ki ti ne bo pomagalo. Samo moj blagoslov pred poročnim oltarjem bi jo omehčal, če si tudi ti že kaj tiščal za njo. Tuji častniki in vojaki jo menda zelo oblegajo.«
 »A kako je zatožila mene?«
 »Ti se smeješ in tolmačiš onim, ki ne znajo govoriti po naše.«
 Kadar smo namreč imeli vaje, smo se vselej ustavili v krčmi pri lepi Marici, ki nam je kuhala črno kavo, da bi se oblizal po njej sam turški sultan. Ampak dišeča črna kava gotovo ni bila najtežji magnet, ki je vlekel nase en cel velik vojni bataljon vojakov, starih od trideset do petdeset častitljivih let. In čim starejši je dedec bil, tem silneje ga je pritegoval — in potegoval naš krasni magnet.
 Tudi drugi dan po obisku pri popu nas je mili magnet imel kmalu vse pred seboj.
 »Pomagaj!« so me prosili nemški in madžarski tovariši, da bi jim tolmačil.
 Lepa Marica, veliko, močno in krepko razvito dekle, precej pod dvajsetimi leti, se je solnčno nasmehnila, ko me je zagledala:
 »Ali si res pobratim popa Ilije?«
 »Sem.«
 »Torej si naš človek?«
 Brhka Srbkinja je seveda mislila, da sem Srb. Kajti samo v tem slučaju bi bil »naš človek«. Te vere ji že zaradi popa nisem smel podreti.
 »Najrajši bi bil samo tvoj, zlato moje!« sem se umaknil pravemu odgovoru.
 »Pusti neumne šale, saj nisi kaka švabska mrha!« je tiho dejala in me je mehko pogledala kakor dozda menda še nikoli.

»In misli na ženo in otroke doma...«
 »Pop me je torej izpodrezal prav popolnoma?«
 »Ne; sam si mi pravil, da si oženjen.«
 »Glej no, saj menda res.«
 »Vidiš, pozabil si, ko se toliko šališ in...«
 »Saj nisem pozabil, — kako bi mogel kaj takega pozabiti?«
 »Da si povedal sam?«
 »Ne; — da sem oženjen.«
 Prijazna Marica se je že napol nasmehnila — kar je jezno kriknila in se ostro obrnila. Kajti doteknila se je je roka predrznega madžarskega žida. Dekle je bilo v lice blede in se je treslo togote, ko me je prosila, da naj gospodom povem, kako se mora ona mesto njih sramovati radi takega nedostojnega vedenja.
 »Vse, kar je prav, gospodje,« sem učil. »Pustite jo, vas prosi. Saj reva tako nima drugega, kakor svojo deklinsko čast, ki je tu doli mnogo večje in stalnejše vrednosti, kakor pa v vaših krajih. Ta njen biser dobi samo mož, njen pravi mož kot poročno vozilo. Če bi jo kdo pripravil ob njeno deviško čistost, bi jo pop v cerkvi javno osramotil, in vsi bi jo do smrti zaničevali, ako bi se tudi samo enkrat izpozabila s kakim tujcem.«
 Kajti taka je ponosna srbska kri, sem v mislih dopolnil svoj resni nauk.
 »Meni je ta morala silno všeč,« je pritrdil vesel Dunajčan. »Vendar bi nam bilo prav, če bi tukajšnje krepstne device vsaj, dokler traja vojna, opustile svoje trdne sklepe.«
 »In bi bile take, kakršne so naše prismode, ki norijo doma in počenjajo stvari, da je poštenih žensk, kolikor jih je še, sram ženskosti in takih vrstnic,« je trpko pribijal postarni častnik in občudujoč prikimal lepi Marici.
 »Bog bodi zahvaljen, da sem že v svetem zakonu, ko mi je že morala biti dodeljena tudi ta huda pokora za moje pregrehe in nerodnosti! Kajti gorje, stokrat gorje onim, ki bodo današnja dekleta jemali v zakon!« je skoraj molil častnik z veliko brazgotino na glavi, ki jo je bil dobil na ruskem bojišču.
 »In kaj bo, ko se vrnemo domu in bomo poravnali račune?«
 »To bodo strašne stvari. Za marsikoga bi bilo bolje, če se ne bi vrnil. Zakaj boljša in častnejša je smrt kakor osramočeno in zasmehovano življenje.«
 Mlajši gospodje pa so bili bolj podjetne volje in niso marali resnih misli. Njim je bilo življenje všeč tako, kakršno je pač bilo. —
 »Ali si jim povedal?« je vprašala Marica, ki je ves čas mirno stala ob ognjišču in nas trdo gledala.
 »Sem. Pravijo, da ti želijo vse dobro.«
 »Mir naj mi dajo, in Bog ž njimi!«
 »Bodi brez skrbi, pridna Marica.«
 Dekle so poslej res pustili nekoliko bolj na miru. A tudi sicer so se Nemci in Madžari zelo zresnili.
 Kajti v državi je začelo tiho pokati na vseh koncih in krajih. Zlagane zmage niso mogle več

pomirjati niti onih, ki so trdovratno še verovali v zmagu nemške misli in madžarske zagrizenosti. Slovani, Jugoslovani in Čehi, smo v nestrpnosti stiskali pesti, ker še ni hotel napočiti dan pričakovane, a nepoznanega dogodka, ki bi odrešil svet, vsaj naš svet.

In tako smo naposled doživeli veliko blagovestje sloveče, zgodovinske majniške deklaracije!

Kakor bi nas bili pretresli močni električni toki, smo zadržali ob njenem mogočnem glasu in smo se molče spogledavali, ker si še nismo upali izpregovoriti olajšujoče izpovedi velike svoje vere. Ampak v katerikoli naš obraz si pogledal, z vsakega so ti odvriskavale velike in svečane misli svoj široki in donebesni živio!

Moj sosed, češki stotnik, je privihral in je planil:

»Ali si slišal?«

»Sem — tu je list.«

Za hip nisem mogel reči več, tako je vrelo in kipel v meni. Onih, ki so že toliko trpeli zaradi svoje slovanske misli, ki naposled vendarle sijajno zmaguje, sem se najprej in najbolj spominjal. —

Majniška deklaracija se je vojakov prišla globlje kakor drugega prebivalstva.

Tudi temu navdušenemu češkemu rodoljubu so se tresle mišičaste roke, ko je drhteče bral ponosno besedilo one odrešilne blagovesti. In čeprav sem vse dobesedno poznal, sem vendarle gledal čez njegovo ramo v list in sem znova čutil, kako me obliva neka nedopovedna sladka zona.

»Sakra, sakra — kaj praviš?« je vzklikal, iz kalnih oči mu je gorelo.

»Naša ofenziva napreduje in zmaguje!«

»Zmagujemo ...! Sakra ...!«

Ko sem spremljal svojega razigranega soseda, je pritekel za nama Niko, moj vrli strežnik, in mi je javil, da me je obiskal pop Ilija.

»Pa kaj je, da se držite tako veselo in na smeh?« sem se čudil drugače silno resnemu vojaku.

V zadregi je umikal oči in se je izvijal, dokler tudi meni ni ušel smeh.

»Slišali smo, da bo zdaj konec vojne,« je naposled izdal.

»Kaj ste slišali?«

»Poslanci na Dunaju so sklenili, da je vojne že zadosti.«

Kakor sem mislil, da morem in smem, sem mu razložil pomen in namen majniške deklaracije, o kateri so vojaki kmalu začeli navdušeno in pogumneje razpravljati kakor mi častniki.

»Ampak gospod poročnik se je strašno razsrdil in nam je prepovedal govoriti o tej stvari,« je napol potožil, napol zatožil vdani Niko.

Čeh me je resno pogledal.

»Kak človek je pravzaprav ta poročnik?«

»Žid; žid iz Zagreba.«

»Potem ni nevaren. Židje prav dobro slutijo, kakšen bo konec. Samo za vsak slučaj bi radi nekaj časa držali še staro železo v ognju. Zarenči pa le nad njim, da ne bo plašil moštva in si lastil pravice za tvojim hrbtom.« —

Doma je skočil predme pop Ilija. Po vsem obrazu mu je hodil radosten smehljaj.

»O, prijatelj moj — saj ti je že znano, kajne?« je kriknil in mi stiskal obe roki.

»In tudi to je slovensko delo!« je hvalil. »Zdaj razumem tvoj slovenski ponos. O, če ne bi bil Srb, bi bil rad Slovenec!«

»Dà, zdi se res, da je veliki čas pri nas naposled le našel velikih ljudi! To pa zato, ker imamo svojega velmoža, dr. Janeza Ev. Kreka, ki ga ceni ves slovanski svet in spoštujejo vse domače stranke.«

»Jugoslavija, Jugoslavija —! Kako si že blizu!«

»O, nam Slovencem je Jugoslavija že staro blagovestje! Vanj verujemo z vso svojo trpečo dušo. Brez te vere bi bili že omagali.«

»In še nekaj ti moram povedati,« je hitel in rdel, preden se je poslovil.

»Če je novica lepa, govori; drugače mi pa ne kvari današnjega srečnega dne,« sem se šalil.

»Zame je lepa: žena mi je rodila sinčka, pravega junaka!«

»Roko mi daj, Ilija: Bog daj srečo!« sem čestital. »Koliko jih že imaš, Srbije junaški?«

»Četvero; hvala Bogu.«

»Četvero že? Ali ti ne gre ta stvar malo prehitro od rok, srečni oče? Saj si star komaj osemindvajset let!«

»Hvala Bogu: »Naše pleme poginuti neče!«

»Nikakor ne! Jalovcev, mrtvih vej, pri vas menda res ni.«

»Seveda ne. Toda pustiva to in obljubi mi, da prideš na botrinjo k meni.«

»Prosim. Prav rad in z velikim veseljem te pridem občudovat v sredo tvoje tako vidno in hitro rastoče družinice. Če bi bil pravoslaven, bi se ti ponudil za botra.«

»Dragi prijatelj, o kako krasno si mi olajšal moj smeli poskus! Glej, bodi res boter mojemu sinu; prosim te.«

»Kaj bi kot katolik mogel biti?«

»E, Bog je eden in prav tisti tvoj kakor moj!«

»No, svečenik si in veš, ali bi bil veljaven boter.«

»Saj bi pravzaprav ne bil edini boter. Botrov bo najbrže več. Prvi in pravi boter bo seveda Srb, a ti bi bil soboter.«

»Potem je že vse v redu.«

»Hvala, boter!«

»Prijatelj in boter,« sem vzkliknil v hipnem domisleku, »če hočeš, bomo botrovali, kakor ni še nihče!«

»Seveda, seveda!« je hitel.

»In botrov bo kakor listja in trave!«

»Bog ti pomagaj!« se je čudil.

»Kajti tvojemu sinčku, srbski moj brat, naj bo truje — majniška deklaracija sama!«

»Boga ti živega! Sijajno! Sijajno! — Ali kako?« se je križal in je skoraj norel od navdušenja.

»Čeha imava, hrvatskih častnikov je tudi nekaj tu, ti sam še preskrbiš Srba kot prvega botra, a jaz bi zastopal slovensko ime!«

»Sijajno! Sijajno! Sijajno!« je vzklikal in se kar ni mogel pomiriti. »Do katerih gospodov naj se torej obrnem?« ga je zaskrbelo.

»To lepo prepusti meni. Jutri ti povem nekaj imen, da izbereš,«

»Prosim, izbiraj sam, pooblaščaj te.«

Ko je naposled napočil določeni čas, smo opravili krst v popovi hiši. Krstil je naš vojaški pravoslavni pop Dušan.

Otroka, ki ga je držal srbski kmet Nikola tako, da je bil obrnjen proti solnčnemu vzhodu, in je ležala njegova glavica na njegovem levem laktu, je polnoštevilno obstopila majniška deklaracija, resna in svečana...

Ob strani je stala popadija, lepa in prežeta s tisto materinsko nežnostjo in svežostjo, ki sta mili in ljubki lastnosti mladih mamic. Njene velike, črne oči, ki so materinsko božale malega pogana, so sijale od vdane, neizmerne sladkosti; nad njimi so se lepo bočile v prijetnem, širokem loku goste, skoraj košate obrvi iste globoke barve kakor njeni vranječrni lasje, ki so ohlapno sedeli na njeni prijazni glavici kakor težka kazaška kučma; po njenem lepem belordecem licu je hodila neskončna sreča in je potrepetavala ob vsakem nemirnejšem dihu otrokovem.

Dečko je bil močan in zdrav, o čemer nas je takoj prepričal, ko je napel svoja skoraj že šest tednov stara pljučka. Potem se je zanimal, zares zanimal za dogodke, katerih poglavitno in prevažno središče je bil.

Pop Ilija bi se bil rad držal resno in važno. Pa dolgo ni mogel. Nemirno se je prestopal in je sevajočih oči ogledaval svojega junaškega sinčka. Mlademu očetu se je razločno videlo, kako ponosno in srečno je njegovo srce.

Pred otroka je stopil pop Dušan. Na sebi je imel štolo vijoličaste barve, v rokah pa obredno knjigo in je bil silno resen. S pojočim glasom, ne da bi koga pogledal, je začel brati blagovozčne, kratke uvodne obredne molitve.

Ko se je pogodil z botrom, da se otrok odpoveduje vragu in njegovi oblasti, mu je trdo ukazal, naj vraga izpljune:

»Izpljuni ga!«

In boter je, kakor to zahteva obred, na lahko pljunil čez otroka na tla.

»Pohodi ga!« je zapovedal skoraj še srditeje.

Boter je iztežka stopil na »vraga« in ga je odločno in temeljito pohodil.

»Na, hudič, zdaj pa imaš!« sem škodoželjno privoščil in strgal korenček peklenskemu rogatcu »Bo vsaj mir pred teboj!«

Ko je pop Dušan prebral zmagoslavno in daljšo molitev, in smo se naromali okoli oltarja, oziroma mize tako, da smo si med povorko podajali otroka iz rok v roke, je namignil debeluhasti babici iz bližnjega mesta. V hipu je bil poganček nag kakor šivanka. Začudeno je gledal okoli sebe, dejal pa ni za enkrat še nobene. Da bi ga bilo kaj posebno sram, nisem mogel dognati. Tega predsodka fantek res še ni imel; menda zato ne, ker je bil še pre-

malo časa na tem grešnem svetu in se ni imel kdaj spriditi. Žena ga je prijela za obe pod pazduhi in ga je postavila v globok prazen škaf, ki ga je služkinja prinesla na sredo sobe.

In zdaj je pop Dušan položil knjigo na mizo in z obema rokama krepko pograbil veliko vrtnarsko ročko vode in ga je, obrnjen proti solnčnemu vzhodu, oblil med trikratnim ponavljanjem:

»Kreščajetsja, rab božji Branko, vo imja Oca i Sina i Duha svjatego« — od vrha do tal, kakor takrat moj patron sv. Janez Krstnik v motnem Jordanu samega Jezusa Nazarenskega!

Saj ne rečem; za gotove slučaje sem celo prepričan pristaš Kneippov, — ampak zdaj mi je bilo pa kar prav, da nisem bil krščen po pravoslavnem obredu.

Naš najmlajši kristjanček Branko ni kazal, da bi hotel kdaj biti posebno goreč zagovornik slovečega bavarskega homeopata, ampak se je odločno nagibal na stran trmoglavih alopatorov. Ali preden je postal deležen res zanesljive mamine alopatije, ga je babica urno zavila. In potem smo se ga polastili botri, ki smo se znova razvrstili v povorko okoli mize in smo peli s popom staroslovensko zahvalnico, podajajoči si dečka iz naročja v naročje tako, da je zdaj ležala njegova glavica na našem desnem laktu.

Medtem pa sta si brhka Joka in petnajstletna Darinka, deviška popova svakinja, pod košatim orehom pred hišo hudo prizadevali kakor tista samo na posvetne stvari misleča svetopisemska Marta, da bi bilo po našem hvalevrednem opraviilu močno potrebnega okrepčila in drugega dosti in še malo več.

O primojzenagora, in bilo je kakor na starem slovenskem ženitovanju: jesti dosti, piti dosti; pa tudi trajalo bi bilo nekaj dni, če ne bi bil botrom nagajal sitni čas. Miza se je kar šibila pod jančevino in svinjino, na ražnju pečeno, ki so jo okusno narezale okrogle roke zorne Darinke. Prikuh ne bom našteval, ker jih je bilo preveč, in vseh še imenovati nisem znal. Vse skupaj smo dobro in po pameti zalivali —, no, o vinu res ne rečem nobene; samo toliko bi rad dejal, da je teklo kakor srečno življenje in grelo, o grelo pa kakor mlada ljubezen...

Junačili smo in se zabavali do trdne noči. Preden smo se poslovili, smo se podpisali v krstno knjigo, da bodo še pozni rodovi vedeli, kdo je bil boter čvrstemu Branku. V dotični stolpec smo zapisali: Za majniško deklaracijo — in vsak boter je na moj predlog dodal svojemu imenu še ime svoje domovine.

Pop nas je hotel posamič spremljati, pa nismo pustili. Prepričali smo ga, da opravi nujnejše in potrebnejše delo, če se spravi lepo pestovat in zibat.